

rok 179 Anet. Malch Bohumil 24/50 č. 10	rok 178 Anet. Linhart Karel 24/50 č. 9	rok 177 Anet. Koubora Anno 16/50 č. 8	rok 175 Anet. Cerny Antonin 16/50 č. 7.	rok 1. Pat. I. Matejovský, Kopruška Brabe, Balík, Černý, Schnajderson, Lupion, Novotný, Grünberger Slavetný, V. toncov Lajac, Lich, Pá Šotický, Stanbert, Kverka, Kodymov, č. Kodymov, Flori Phubrov, 16/50 č. 6
rok 182 Anet. Halamová Antonie 7/3 50 č. 20	Pat. II Zoukal Josef 28/2 50 č. 19.	rok 181 Anet. Stupová Emilie 28/2 50 č. 18.	Bulorka Mate Dominik Lubel 28/2 50 č. 17.	rok 1 son dm Holota Josef Pord Kuruncová Albeto Krupelka 21/2 50 č. 16.
rok 3 sondm Krabelová marina - 30 asi 38 - 40 let. Hamec Julius 28/3 50 č. 30.	rok 4 sondm Haliková Marie 28/3 50 č. 29.	rok 7 Pat. I. Čimka, Lehy, Baštin, Kabela (A) Kyčar, Kaporha, Kaspar, Křim, Lvoboda, Borkovcov, Panetha, Kustein 28/3 50 č. 28.	rok 105 Anet. Janovec František 28/3 50 č. 27.	rok 104 Anet. Polak Bohuslav 28/3 50 č. 26.
rok č. 92 Pat. I. Mucha, Truk, Geislerová, Janová, Matechová, Nordková, sondm p. hč Josef Osher Kristofhoré jinné 25/4 50 č. 40	rok č. 9. Pat. I. Hermanová, Suchomel, Matejičková, Čimka, Holub, Richtrová, Holanová, Jamrichová, Šindl, Roklová, Lysáková, Zvěřinová 25/4 50 č. 39	Bulorka Čajka's jinné Truhlářová Al. Štěpánch. Josef. Bohmová Helena Dalická jinné 12/4 50 č. 38.	rok č. 49 Pat. II. 262/50, 335/50, 334/50, 299/50, 304/50, 253/50, 316/50, 326/50, 295/50, 285/50, 289/50, 308/50, 347/50, 12/4 50 č. 37.	rok č. 8. Pat. I. Jirášková, Doubrav, Duhos, Křabito, Harč, Pranturov, Albáňchová, V. ková Helgart, Jinné, Křanova, P. i. č. ková Volf, Konrádková, Kurtošová, Daněha, Tej, Lulan, Vltav Škopková, Maršik 12/4 50 č. 36.

Exhumace Josefa Toufara a hledání ostatků Zdeny Mašínové

Forenzní archeologie a dvě oběti komunismu na Ďáblickém hřbitově v Praze

JAN HAVRDA

Před deseti lety, v neděli 12. července 2015, proběhl v Číhošti druhý pohřeb faráře Josefa Toufara. Ten první, který se ovšem jen stěží dá nazvat pohřbem v pravém smyslu slova, se odehrál v roce 1950. Toho roku byl kněz umučen příslušníky Státní bezpečnosti (StB) a jeho ostatky skončily v tzv. šachtových hrobech na Ďáblickém hřbitově v Praze. V roce 2014 byly díky práci interdisciplinárního týmu specialistů vyzdvíženy a zavražděný kněz se tak po 65 letech dočkal důstojného posledního rozloučení. V České republice doposud ojedinělá¹ akce, při které byly aplikovány metody forenzní archeologie,² otevřela téma osudů ostatků mnohých dalších obětí komunistického režimu, včetně zatím neúspěšného pátrání po ostatcích Zdeny Mašínové.

 Vyzvedávání ostatků konkrétních osob se na používaných hřbitovech řídí Zákonem o pohřebnictví.³ V případě Ďáblického hřbitova je nutné přihlížet i k památkové ochraně místa, neboť tento hřbitov byl i na základě oživení zájmu veřejnosti po exhumaci P. Toufara, na žádost organizací bývalých politických vězňů a dalších

aktivistů, odborníků a iniciativ, vyhlášen v roce 2017 vládou České republiky Národní kulturní památkou⁴ s názvem Ďáblický hřbitov v Praze s Čestným pohřebištem popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého⁵ a třetího odboje. Proto je důležité, v souladu s evropskou praxí, provádět do terénu hřbitova

pouze dobře zdůvodněné zásahy, a to archeologickými a forenzními metodami, při respektování právních norem a za dohledu komise složené ze zástupců odborných institucí.

V severovýchodní části hřbitova na ploše dlouhé cca 120 metrů a široké 20–30 metrů se do společných hrobů pohřbívalo nejdříve od roku 1943 či dokonce až od roku 1945.⁶ Poslední společný hrob byl zasypan v září 1961. Celkem zde bylo vyhloubeno 70–72 společných hrobů. Větší hroby pojaly vcelku čtyřicet rakví uložených ve čtyřech vrstvách nad sebou. V jižní části popisované plochy se nalézaly hroby o něco menší, dimenzované pro 32 rakví.⁷ Na oddělení společných hrobů byla těla obvykle jednou za týden přivážena z Ústavu soudního lékařství v Praze, z anatomického a patologického ústavu a z pražských nemocnic. Ukládány zde byly na náklady města ostatky osamělých osob a osob, o jejichž pohřeb se nikdo nepostaral, ostatky mrtvě narozených dětí, části lidských těl po amputacích či po pitvách.

 Výřez z kopie polohové knihy šachtových hrobů na Ďáblickém hřbitově, kterou pořídil příslušník StB František Machara v létě 1968 při pátrání po ostatcích kněze Josefa Toufara. Ten je v knize veden jako Zoukal Josef v poloze č. 19. Zvýrazněno redakcí. (repro: ABS)

Severovýchodní část Ďáblického hřbitova s vyznačením na povrchu se projevujících relikvů společných hrobů. Číslo hrobů – rekonstrukce původního číslování. Dole čárkovaně červeně zjišťovací sonda z roku 2020 s vyznačením archeologicky dokumentované dvojice hrobů. (repro: Jan Havrda)

Po skončení války zde byli pohřbeni nacisté a kolaboranti, odsouzení a popravení za zločiny proti českému národu. Po komunistickém převratu sem byly tajně uloženy i některé oběti totalitního režimu. Podle důkladného archivního výzkumu se dnes na Ďáblickém hřbitově nalézají ostatky

113 osob, které byly mezi lety 1948 a 1961 popraveny či zemřely ve vazbě jako političtí vězni nebo jako další oběti politicky motivované represe.⁸

Zprávu o pohřbívání do společných hrobů na hřbitově v Ďáblicích vypracoval 9. srpna 1968 major StB František Machara.⁹ Podrobnosti

o pohřbívání u severní zdi hřbitova jsou dochovány díky výpovědím Jaroslava Krápa, vedoucího hřbitova v letech 1948–1958, a Tomáše Tiefa, který zastával tuto funkci po něm.¹⁰ „Společné pohřby byly organizovány tím způsobem, že po nahlášení počtu mrtvých uvedenými ústavy nebo nemocnicemi správě Ďáblického hřbitova, což se dělo každé pondělí, byl proveden pohřebními vozy dispečerské služby v Karlíně svoz rakví nebo beden na hřbitov v Ďáblicích. Podle pořadí byly pak rakve nebo bedny hned ukládány do připravených společných hrobů, pokud tyto již nebyly rozdělaný z předchozího týdne. Šachty měly rozměry 5 × 2 metry a byly hluboké asi 2,1 metru. Rakve se ukládaly do řady a pak na sebe do čtyř vrstev, poloh. Jednotlivé polohy se prokládaly hlínou, neboť při jednom pohřbu se zpravidla udělala z jedné řady o deseti rakvích jedna poloha, která se lehce posypala hlínou a na tuto pak příští týden, resp. následující týden, se ukládaly rakve další, tak jak byly přiváženy. Do jedné

- 1 HAVRDA, Jan: Archeologická zpráva o nalezení ostatků P. Josefa Toufara. In: DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vraha a číhošťského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015, s. 596–612, 624–632; HAVRDA Jan: Na svátek sv. Anežky České 13. listopadu 2014 v 15.52. In: DOLEŽAL, Miloš (ed.): *Návrat P. Josefa Toufara do Číhoště po 65 letech ve fotografiích a textech*. Nezávislý podmelechovský spolek, Praha (nedatováno, vyšlo v roce 2017), s. 92–97.
- 2 Přehledně o významu, metodách a využití forenzní archeologie viz článek Pavla Vařeky „Archeologie a exhumace obětí komunismu“ v tomto čísle revue *Paměť a dějiny*.
- 3 Zákon o pohřebnictví č. 256/2001 Sb. Podstatný je Řád veřejného pohřebiště, k jehož vydání je oprávněna příslušná rada obce či města, které zároveň spravuje pohřebiště.
- 4 Památkový katalog: Ďáblický hřbitov v Praze s Čestným pohřebištěm popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje – viz <https://www.pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/dablicky-hrbitov-v-praze-s-cestnym-pohrebistem-popravenych-a-umucenych-politickyh-veznu-a-prislusniku-druheho-a-tretiho-odboje-12789252> (citováno k 27. 5. 2025). Z hlediska památkových hodnot představuje pohřebiště u severní zdi hřbitova unikátní, v evropském měřítku autenticky dochované místo (včetně propadlin vzniklých prosedáním výplní velkých hrobových jam), kam byly kromě tisíců obyvatel Prahy (převážně sociální pohřby) tajně přiváženy i ostatky obětí komunistického režimu.
- 5 Na základě nejnovějšího bádání se ukazuje, že příslušníci druhého odboje byli s největší pravděpodobností pohřbeni jinde než u severní zdi Ďáblického hřbitova. Viz text Adama Hájka „Šachty na pražských hřbitovech“ v tomto čísle revue *Paměť a dějiny* a KMOCH Pavel: Ďáblický hřbitov: mytické pohřebiště druhého odboje. *Historie a vojenství*, 2024, roč. 73, č. 4, s. 48–59.
- 6 Viz již zmiňovaná studie Adama Hájka „Šachty na pražských hřbitovech“ v tomto čísle revue *Paměť a dějiny*.
- 7 To bylo zjištěno až v roce 2020 při pátrání po ostatcích Zdeny Mašínové. HAVRDA, Jan: Praha 8 – Střížkov, Ďáblická ulice ppč. 576/1 – Ďáblický hřbitov. In: DRAGOUN, Zdeněk a kol.: *Archeologický výzkum v Praze v letech 2019–2020. Pražský sborník historický*, sv. 49. Archiv hl. m. Prahy, Praha 2021, s. 797–798.
- 8 Viz článek Petra Blažka a Aleny Šimánkové „Temné místo na okraji Prahy“ v tomto čísle *Paměti a dějin*.
- 9 Archiv bezpečnostních složek (ABS), f. Inspekce ministra vnitra (A 8/1), inv. j. 1453, Závěrečná zpráva ve věci hromadného pohřbívání na hřbitově v Ďáblicích, č. j. KM-242/68, g. 8. 1968. Zprávu publikoval KALOUS, Jan: *Instruktažní skupina StB v lednu a únoru 1950. Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu*, Praha 2001, s. 71–74.
- 10 KALOUS, Jan: *Instruktažní skupina StB*, s. 72.

Josef Toufar (14. 7. 1902 – 25. 2. 1950)

Římskokatolický kněz, jehož posledním působištěm byla obec Číhošť u Ledče nad Sázavou. Během jeho kázání se 11. prosince 1949 rozpochyboval půlmetrový dřevěný kříž na oltáři. Vidělo to 19 svědků a zpráva o takzvaném číhošťském zázraku se začala rychle šířit. Komunisté, kteří po převratu v roce 1948 ovládli Československo, toho chtěli využít k diskreditaci církve. Toufar byl zatčen a týrán příslušníky StB, kteří se ho snažili donutit ke lživému doznání, že pohyb křížku byl jím zinscenovaný podvod. On to odmítal a po čtyřech týdnech mučení zemřel. Jeho ostatky, utajeně uložené na Ďáblickém hřbitově, byly v roce 2014 nalezeny a exhumovány a následujícího roku pohřbeny v Číhošti. Roku 2024 prohlásil krajský soud v Hradci Králové Toufarovo zatčení za nezákonné a rehabilitoval ho. V současné době probíhá v církvi proces jeho blahořečení.¹³ (foto: archiv Miloše Doležala)

šachty bylo vždy ukládáno 40 rakví nebo beden, přičemž v mnoha případech byly v jedné rakvi nebo bedně uloženy pozůstatky až 24 zemřelých osob, zejména dětí. Za těchto okolností byly pak do jedné šachty uloženy pozůstatky 200 i více zemřelých osob či dětí.¹⁴ Pohřby do společných hrobů správa Ďáblického hřbitova evidovala do indexu zemřelých a polohové knihy.¹²

Zmíněná polohová kniha společných hrobů shořela při požáru kanceláře správce hřbitova v září 1968. Její kopie k dispozici není. Pouze v případě Josefa Toufara se dochovala jedna fotokopie dvoustrany polohové knihy vztahující se k jeho osobě, ovšem pod falešným jménem Josef Zoukal. Ta nám umožňuje vytvořit

si představu jak o obsahu hrobu č. 16, tak o způsobu vedení evidence. List (viz repro na s. 60) je rozdělen na čtyři řádky (vrstvy s rakvemi) a deset sloupců (rakve v dané vrstvě). Každé políčko obsahuje číslo rakve, jméno (či jména), původ ostatků, datum pohřbení a číslo polohy v rámci daného hrobu přidělované hrobníky chronologicky od 1 do 40. V samotném hrobě č. 16 byly vedle Toufara uloženy podle polohové knihy ostatky celkem 279 osob.

EXHUMACE OSTATKŮ P. JOSEFA TOUFARA (2014)

Exhumaci ostatků číhošťského faráře opakovaně požadovali jeho příbuzní,

zvláště jeho neteř Marie Pospíšilová a později i její dcera a vnučka. V roce 2014 na základě bádání a iniciativy Miloše Doležala vlastník hřbitova – magistrát hl. m. Prahy¹⁴ zastoupený radní Evou Vorlíčkovou – zajistil sestavení odborného týmu kvalifikovaného podílet se na hledání tajně pohřbeného těla číhošťského faráře.¹⁵ V době přípravy Toufarovy exhumace nebyla k dispozici žádná odborná studie týkající se historie hřbitova.¹⁶ Jedinou prací, která se zabývala pohřbíváním do společných hrobů v době komunistického režimu, byla středoškolská seminární práce.¹⁷

Tělo P. Josefa Toufara bylo po pitvě v Ústavu soudního lékařství dne 28. února 1950 na příkaz StB tajně

11 Tamtéž, s. 71–74.

12 Tamtéž, s. 72. Viz také box na s. 12 tohoto čísla časopisu *Paměť a dějiny*.

13 Osud Josefa Toufara podrobně vylíčil v několika pracích Miloš Doležal v knihách *Jako bychom dnes zemřít měli. Drama života, kněžství a mučednické smrti číhošťského faráře P. Josefa Toufara*. (Nová tiskárna Pelhřimov, Pelhřimov 2012), již citované *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahu a číhošťského zázraku se zprávami archeologa, antropologa a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara a naposledy v článku Násilí Němců i drastické chování Sovětů. Kněz Toufar popsal osvobození Vysočiny. Reportér, 2025, roč. 12, č. 5, s. 84.*

14 Usnesení Rady hl. m. Prahy č. 2074 ze dne 19. 8. 2014 o provedení exhumace ostatků P. Josefa Toufara z hromadného hrobu na hřbitově Ďáblice. Podklady připravila radní Eva Vorlíčková za podpory primátora Tomáše Hudečka.

15 Z odborných institucí bylo osloveno Národní muzeum (Antropologické oddělení), Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze (Odbor archeologie), ke spolupráci byli přizváni další specialisté. Svými znalostmi i poskytnutím historického plánu hřbitova významně k úspěchu akce přispěl Adolf Rázek, člen Konfederace politických vězňů a současně bývalý vedoucí odboru vyšetřování Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, služby kriminální policie a vyšetřování Policie ČR.

16 Až v roce 2021 vyšla první publikace zabývající se Ďáblickým hřbitovem LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov. Místo paměti druhého a třetího odboje*. ÚSTR, Praha 2021. Viz též studie Adama Hájka „Šachty na pražských hřbitovech“ v tomto čísle revue *Paměť a dějiny*. O pohřbívání u severní zdi Ďáblického hřbitova se tradovalo mnoho mýtů a legend, které se objevily i v některých populárních a odborných publikacích včetně tvrzení, že zde byly pohřbeny ostatky parašutistů, kteří zahynuli v Resselově ulici 18. 6. 1942.

uloženo do společného hrobu č. 16 na Ďáblickém hřbitově.¹⁸ Z hlediska archeologického poznání hrobů skrytých pod dnešním povrchem je nutno poznamenat, že přímo na hřbitově nebyl do roku 2014 realizován žádný archeologický výzkum či alespoň základní dokumentace zde se nalézajících hrobů, neproběhlo ani odborné zaměření více než čtyř desítek na povrchu se projevujících pozůstatků zahloubených objektů – hrobů. Dříve zde provedené exhumace byly realizovány bez asistence archeologů. Hrobníky tak byly patrně narušeny rakve, které se nalézaly nad vyzvednutými osobami.¹⁹ Teprve při exhumaci P. J. Toufara byla provedena archeologická i antropologická dokumentace.²⁰

Zmíněný společný hrob č. 16, jehož přesná lokalizace měla být určena s přispěním archeologických metod, se měl dle archivních pramenů, plánků a svědectví pamětníků nalézat

v oddělení společných hrobů dva metry od severní zdi Ďáblického hřbitova.²¹ Současné označení společných hrobů, jež vzniklo při pietní úpravě na počátku 90. let 20. století, neodpovídá jejich původnímu číslování. Plechové tabulky s čísly hrobů zachycené na historických fotografiích se nedochovaly. K exhumaci ostatků P. J. Toufara mohlo být přistoupeno na základě nového vyhodnocení pramenů týkajících se společného hrobu č. 16. Pro nalezení hledané rakve v rámci hrobu byla zásadní existence fotokopie dvoustránky z polohové knihy společných hrobů pro hrob č. 16, pořízené v srpnu 1968. Na ní jsou vyznačeny pozice čtyřiceti rakví postupně uložených do hrobu v období od 3. ledna 1950 do 25. dubna 1950.²² Dalším pramenem je skica z 28. února 1950, pořízená příslušníkem StB Robertem Skerlem, který na hřbitově dohlížel na uložení těla Josefa Toufara. Na plánu je schematicky vyobrazeno umístění společných

hrobů v severovýchodní části hřbitova a též slovní popis polohy rakve.²³ Posledním důležitým pramenem byl plán Jana Ratiborského z roku 1990 se zaměřením hrobů, a hlavně v té době zde existujících pomníčků, které byly stejně jako plechové tabulky s čísly hrobů odstraněny v roce 1992.²⁴

Před zahájením exkavačních prací byl archeology pražského pracoviště Národního památkového ústavu sestaven projekt Archeologické asistence při exhumaci ostatků P. J. Toufara. Ten byl konzultován i s vedením Archeologického ústavu v Praze.²⁵ Zásadní význam pro práci přímo na hřbitově měla spolupráce s týmem antropologů Národního muzea, který se věnoval identifikaci exhumovaných lidských kosterních pozůstatků²⁶, a s forenzním specialistou z Ústavu soudního lékařství v Brně.²⁷ Závěrečné expertní zkoumání a analýzy DNA, proběhly v Laboratoři forenzní genetiky v Brně.²⁸

- 17 Jde o obsáhlou práci doplněnou obrazovými přílohami, jež vznikla v rámci historického semináře Arcibiskupského gymnázia v Praze. PEKÁRKOVÁ, Kateřina: *Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů v Praze-Ďáblicích*. Praha 2002–2003 – její podstatná část je dostupná na <http://www.arcig.cz/clanky/2004/historicky-seminar> (citováno k 2. 6. 2025). Zkrácená verze byla následně publikována jako PEKÁRKOVÁ, Kateřina: *Čestné pohřebiště popravených a umučených politických vězňů v Praze-Ďáblicích*. In: ČELKO, Vojtěch (ed.): *Kamenná paměť mého kraje. Výběr prací středoškolských studentů ve 2. ročníku dějepisné soutěže EUSTORY*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2004, s. 45–53.
- 18 DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci*, s. 372.
- 19 Například po roce 1965 proběhla exhumace ostatků československého generálmajora Vojtěcha G. Danieloviče, který byl v roce 1952 odsouzen na 12 let a 1. 9. 1955 zemřel ve vězeňské nemocnici v Praze na Pankráci. V roce 1965 Nejvyšší soud rozsudek zrušil. Na žádost rodiny byla provedena exhumace, o jejímž průběhu se informace nedochovaly. Viz DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci*, s. 375–376, pozn. 374.
- 20 HAVRDA, Jan: *Nálezová zpráva o archeologické asistenci při exhumaci ostatků P. J. Toufara*. Praha 8, *Ďáblický hřbitov* ppč. 576/1. Výzkum NPÚ, ú. o. p. v hl. m. Praze, č. 2014/38. Uloženo v Odboru archeologie NPÚ ÚOP v Praze, 2015, č.j. 311/28280/2015, a archivu ARÚ AV ČR Praha, v. v. i. – viz <https://doi.org/10.60585/C-TX-202100239> (citováno k 2. 6. 2025).
- 21 DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci*, s. 376.
- 22 Fotokopie dvoustránky z polohové knihy byla publikována tamtéž, s. 394–395, její výřez pak v KALOUS, Jan: *Instruktažní skupina StB v lednu a únoru 1950*, s. 126.
- 23 DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci*, s. 376, 396.
- 24 HAVRDA, Jan: *Archeologická zpráva o nalezení ostatků P. Josefa Toufara*, s. 605–606; LOUČ, Michal: *Ďáblický hřbitov*, s. 83. Plán je uložen v *Archivu hlavního města Prahy* (AHMP), f. Městská prokuratura Praha, k. 2, sp. zn. 2 Kn 271/90, Seznam hrobů na Ďáblickém hřbitově ke dni 8. 12. 1990, zpracoval Jan Ratiborský, s. 1.
- 25 HAVRDA, Jan – PODLIŠKA, Jaroslav: *Exhumace ostatků P. J. Toufara z hromadného hrobu v areálu hřbitova Ďáblická 564/2a, Praha 8 – Ďáblice*. Projekt archeologické asistence. Praha 2014. In: HAVRDA, Jan: *Nálezová zpráva o archeologické asistenci při exhumaci ostatků P. J. Toufara*, Příloha V.
- 26 DOBISÍKOVÁ, Marie – KUŽELKA, Vítězslav – VELEMÍNSKÝ, Petr: *Základní antropologický popis nalezených pozůstatků odkrytých na Ďáblickém hřbitově při exhumaci P. Josefa Toufara*. Rkp. (nestránkováno), uloženo v Antropologickém oddělení Přírodovědeckého muzea – Národní muzeum v Praze, Praha 2014; VELEMÍNSKÝ, Petr – DOBISÍKOVÁ, Marie – KUŽELKA, Vítězslav: *Antropologický průzkum kostry P. Josefa Toufara*. In: DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci*, s. 613–619, 633–635.
- 27 KRAJSA, Jan: *K exhumaci a identifikaci pomocí genetického vyšetření*. In: DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci*, s. 620–624.
- 28 PEXA, Tomáš – KRAJSA, Jan – ŠAŇKOVÁ, Markéta – VELEMÍNSKÝ, Petr – HAVRDA, Jan – KOTRLÝ, Tomáš – DRÁBEK, Jiří: *Identification of the skeletal remains of the Czech communist regime crime victim, priest Josef Toufar*. In: *Forensic Science International*, 2018, Vol. 291, s. 13–17 – viz <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0379073818303803> (citováno k 1. 6. 2025).

Při hledání místa uložení těla P. J. Toufara byly postupně odkryty a dokumentovány západní konce tří společných hrobů, dnes označených čísly 21 (sonda S1, původní č. hrobu 20), 23 (sonda S2, původní č. 22) a 17 (sonda S3, původní č. 16). Na tato tři místa ukázaly tři různé typy pramenů jako na pozici, kde by bylo možné nalézt ostatky číhoštského faráře. Práce se soustředily vždy pouze na okrajové, nejzápadnější části jam, protože hledaná rakev se měla dle polohové knihy společných hrobů nalézat hned druhá od kraje, ve třetí vrstvě odshora (poloha 19). Půdorys hrobů byl patrný po odstranění svrchní vrstvy mocné 30 cm, místy až 60 cm. Veškeré práce vedla snaha minimalizovat narušení pohřbených ostatků uložených v sousedních rakvích. Nálezové okolnosti a výsledky odborné archeologické a též antropologické asistence jsou podrobně uvedeny v Nálezové zprávě.²⁹ Publikovány pak byly v roce 2015.³⁰

SONDA S1

Exhumační práce byly zahájeny u západního konce hrobu dnes označeného číslem 21³¹. Umístění této sondy bylo určeno na základě svědectví paní Anny Musilové, které místo, kde byl pohřben farář z Vysočiny, ukázal v roce 1953 správce hřbitova Josef Křáp.³² Hrob č. 21 označil jako místo, kam byl uložen J. Toufar ve své poslední studii i vyšetřovatel Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Adolf Rázek.³³ Proto na tomto místě byly dne 3. listopadu 2014 zahájeny exkavační práce – terénní odkryv. Bylo zjištěno, že ostatky se nalézají v jednoduchých rakvích.

Výřez z plánu severní části Ďáblického hřbitova s vyznačením na povrchu se projevujících hrobů (rekonstrukce původního číslování). U sondy S1 vyznačeny rakev z nejsvrchnější vrstvy (hrob 20: polohy 38, 39 a 40), u sondy S2 rakev z nejsvrchnější vrstvy (hrob 22: polohy 39 a 40), u sondy S3 vyznačena rakev s ostatky P. J. Toufara (hrob 16: poloha 19). Žluté: starší objekty (hroby?). (repro: Jan Havrda)

Dřevo bylo dochováno ve špatném stavu. Čela rakví se objevila v hloubce 70–90 cm. Stejně tak se v této hloubce nacházel západní bok nejzápadnější rakve. Víka první (nejmladší) vrstvy rakví se objevila vlivem sesedání záspy hrobu až v hloubce 130 cm pod dnešním povrchem terénu. Prozkoumány byly ostatky v celkem devíti rakvích. Nejdříve byly zkoumány rakev ve vrchní vrstvě: 1. rakev od západního okraje hrobu (poloha 40) – obsahovala části dolních končetin minimálně tří dospělých jedinců, 2. rakev (poloha 39) – část kostry dospělého muže, 3. rakev (poloha 38) –

muž 35 až 50 let. Ve druhé vrstvě krajní rakev (poloha 30) – muž nad 40 let, 2. rakev (poloha 29) – novorozenci a lebka ženy, 3. rakev od kraje (poloha 28) – ostatky (amputáty) minimálně tří dospělých. Ve třetí vrstvě: druhá rakev od kraje (poloha 19) – muž a žena, rakev sousední (poloha 18) části skeletů minimálně čtyř dospělých. Ve čtvrté vrstvě byla ověřena druhá rakev od kraje (poloha 9), která obsahovala amputáty dolních končetin dvou dospělých a kosti dítěte do jednoho roku. Po vyhodnocení ostatků antropology, které bylo realizováno přímo na

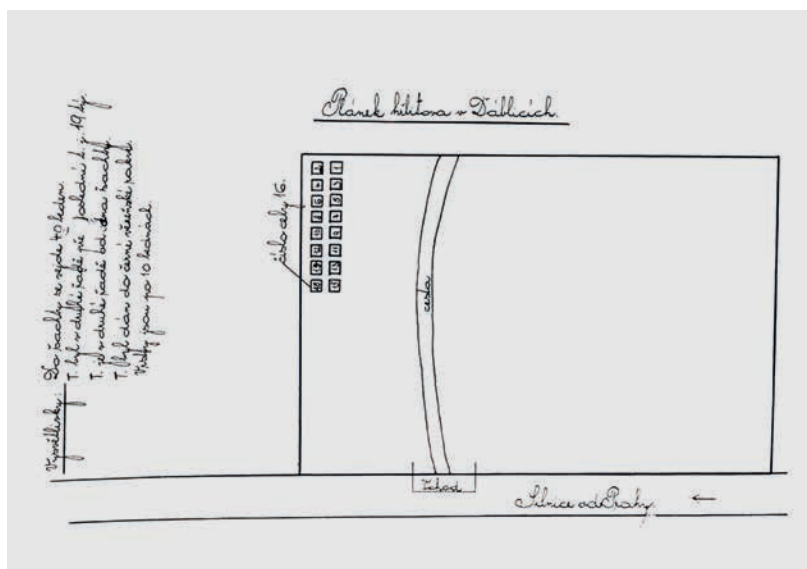
29 HAVRDA, Jan: *Nálezová zpráva o archeologické asistenci při exhumaci ostatků P. J. Toufara*.

30 HAVRDA, Jan: *Archeologická zpráva o nalezení ostatků P. Josefa Toufara*, s. 596–612, 624–632.

31 Po nalezení hrobu P. J. Toufara a vyhodnocení dalších pramenů je pravděpodobné, že se jedná o hrob č. 20.

32 DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci*, s. 378–379.

33 RÁZEK, Adolf: *672 hodiny vazby pátera Josefa Toufara*. Policie ČR, 29. 7. 2011 – viz <http://www.policie.cz/clanek/cihostsky-zazrak.aspx> (citováno k 1. 6. 2025), s. 39 a popiska pod fotografií na obálce.

Plánek (skica) společných hrobů (šachet) č. 1–16, pořízený příslušníkem StB Robertem Skerlem dohlížejícím na Toufary „pohřeb“ s vysvětlivkami lokalizujícími jeho rakev. Problematická je přesnost tohoto plánu. Například před hrobem č. 16 dle dokumentace z roku 1968 nebyla šachta č. 15, ale hroby č. 17, 18 a 19. (repro: ABS)

hřbitově,³⁴ byl konstatován nesoulad ve složení ostatků odkrytých v západní části hrobové jámy (dnes označené jako č. 21) s fotokopii polohové knihy pro společný hrob č. 16 (repro na s. 60).³⁵

SONDA S2

Umístění sondy S2 bylo určeno na základě vyobrazení hrobu č. 16 na skice z 28. února 1950, kterou vytvořil pro své nadřízené příslušník StB Robert Skerl.³⁶ Hrob je dnes označen číslem 23. Na Skerlově skice je zobrazeno celkem 16 společných hrobů/šachet³⁷, které jsou uspořádány ve dvou řadách po osmi. Jako poslední hrob s číslem 16 je vyznačeno

místo v nejkrajnější, severozápadní pozici. V roce 2014 byly prozkoumány, vyzvednuty a následně vloženy do nových schrán ostatky ze dvou nejzápadnějších rakví z nejsvrchnější vrstvy (polohy 39 a 40) nalezené v hloubce 150 cm pod dnešním povrchem terénu. V nich se nalézaly takřka kompletní kostry mužů věkové kategorie 35–50 let. V další vrstvě v rakvi v poloze 29 byly ostatky minimálně devíti velmi malých dětí a ostatky části těl minimálně dvou dospělých. Pro nesoulad odkryté situace v hrobu dnes označeném číslem 23 s fotokopii polohové knihy pro společný hrob č. 16, kde v první vrstvě byly vyznačeny rakve s ostatky dětí, zde byly další práce ukončeny.

SONDA S3

Pozornost se následně soustředila na hrob dnes označený číslem 17 (původně byl označen číslem 16). Toto místo bylo lokalizováno na základě soupisu pomníčků osob zesnulých mezi lety 1946 a 1953 a pohřbených do společných hrobů. Z časových údajů (den úmrtí) napsaných na některých pomníčcích bylo možné vyvodit časovou následnost hloubení hrobů. Společně se soupisem pomníčků byl v roce 1990 pořízen jejich plánec, který též zobrazil některé terénní nerovnosti a sesednutí terénu. Kopie tohoto plánu, jenž byl zhotoven Janem Ratiborským, byla v roce 2014 získána z osobního archivu Adolfa Rázka. Protože se podle polohové knihy a zprávy R. Skerla měla rakev s tělem P. Toufara nalézat jako druhá, počítáno od západního okraje hrobové jámy, postačilo, aby po odstranění svrchního zásypu byly odkrývány pouze dvě krajní polohy. Šířka odkryvu tak činila necelý jeden metr. Po odstranění svrchního hlinitého zásypu hrobové jámy se objevila dřeva rakví. Jejich čela se dochovala v původní pozici při delších stěnách hrobové jámy v hloubce pouze 65–75 cm (řezy hrobem na protější straně). Sesednutím prohnutá víka první, nejmladší vrstvy rakví byla zaznamenána 105–140 cm pod dnešním povrchem terénu. Vyzvednuty a antropologicky byly prozkoumány ostatky v pěti rakvích. Z nejmladší, první vrstvy, byly vyzvednuty dvě rakve (polohy 39 a 40) převážně

34 DOBISÍKOVÁ, Marie – KUŽELKA, Vítězslav – VELEMÍNSKÝ, Petr: *Základní antropologický popis nalezených pozůstatků odkrytých na Řábickém hřbitově při exhumaci P. Josefa Toufara*; HAVRDA, Jan: *Nálezová zpráva o archeologické asistenci při exhumaci ostatků P. J. Toufara*, s. 70–71.

35 Následně byly kosti vloženy do nových malých (exhumačních) rakví a pietně vráceny do země. Pohřební obřady vedl historik a kněz P. Tomáš Petráček, postulátor procesu blahověření P. J. Toufara, který se celé akce aktivně účastnil.

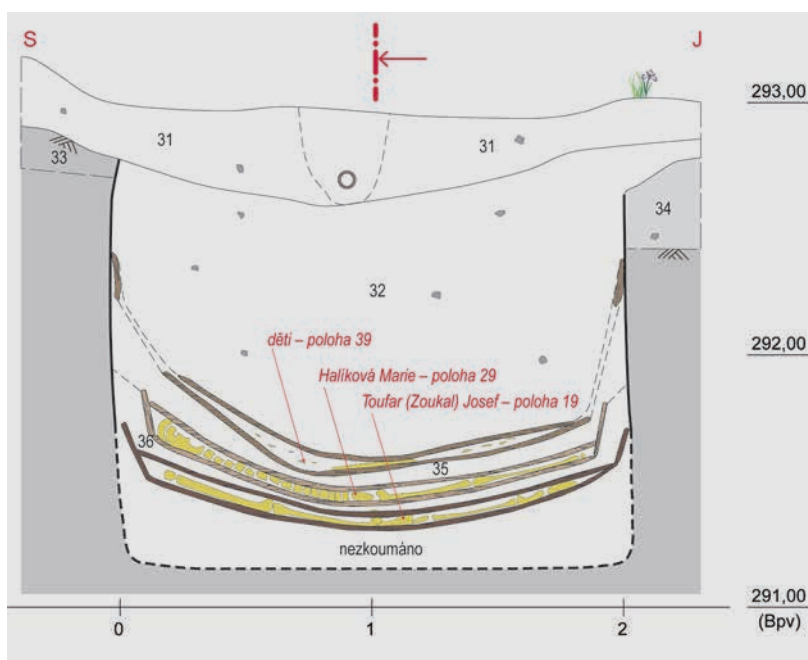
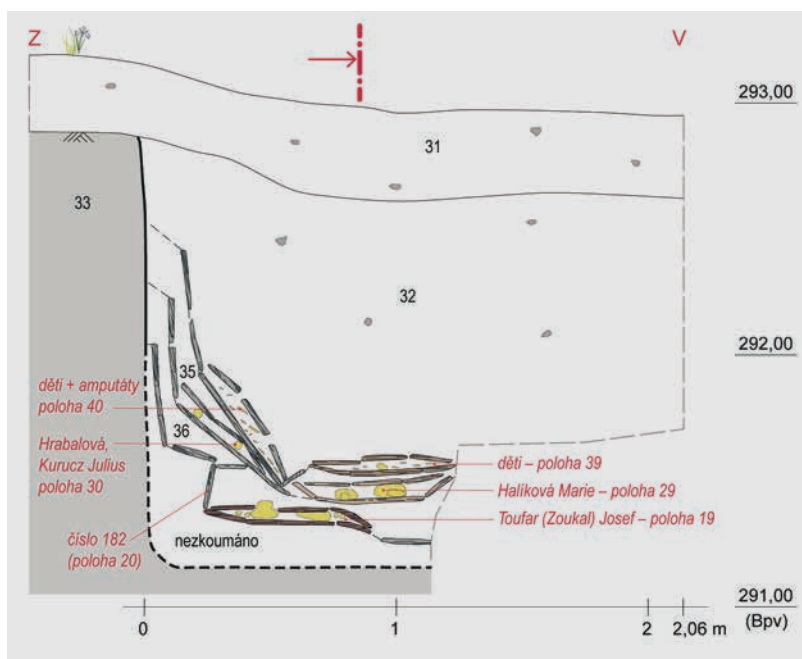
36 ABS, sb. Zvláštní vyšetřovací spisy (ZV), a. č. ZV-122 MV; LOUČ, Michal: *Řábický hřbitov*, s. 70; DOLEŽAL, Miloš: *Jako bychom dnes zemřít měli*, s. 199; KALOUS, Jan: *Instruktažní skupina StB v lednu a únoru 1950*, s. 124, obr. 8.

37 Pro příslušníka StB je příznačná záměna termínu šachta za cela, na plánek napsal: „číslo celý 16“.

Nahoře: Podélný řez západní částí společného hrobu č. 16. Vlivem sesedání jsou krajní rakve sesuté směrem ke středu hrobové jámy. Nejspodnější rakev obsahovala ostatky P. J. Toufara. (kresba: Egon Ditmar)

Dole: Příčný řez společným hrobem č. 16. Do sprašového podloží vyhloubená hrobová jáma byla zaplněna čtyřmi vrstvami rakví (odkryty tři). Nejspodnější rakev obsahovala ostatky P. J. Toufara. Vlivem sesedání jsou výrazně prohnuté a stlačené. (kresba: Egon Ditmar)

s ostatky dětí,³⁸ z druhé vrstvy také dvě (polohy 29 a 30) s kompletními kostrami dvou žen.³⁹ Dne 13. listopadu 2014 byla půl metru od západního okraje hrobu v hloubce 190 cm odkryta rakev, v které měl být podle fotokopie stránky z polohové knihy pohřben P. Josef Toufar. Nalézala se ve třetí vrstvě odshora (poloha 19). Nálezová situace byla obdobná jako u předešlých pohřbů. Rakev byla uprostřed prosedlá, její bočnice se rozvalily do stran. Víko bylo původně přibito několika hřebíky. Po jeho odstranění se objevila kostra dospělé osoby v anatomické poloze na zádech, orientovaná hlavou k jihu s rukama podél těla. Odříznutý vršek lebky dokládá provedení pitvy. Skelet byl vlivem postdepozicičních procesů (tlak nadloží, boční posun, tlak sousední rakve) mírně deformován, některé kosti byly posunuty. Kosti, zvláště lebka, nebyly v příliš dobrém stavu.⁴⁰ Při vyzvedávání byly ostatky antropology určeny pouze předběžně.⁴¹ Kromě kostí se v rakvi nalézalo i několik předmětů, většinu z nich lze zařadit do kategorie

38 Krajní rakev z první, nejmladší vrstvy rakví (poloha 40), obsahovala nekompletní kosterní ostatky minimálně osmi jedinců, a to kosti ruky a nohy nejméně jedné dospělé osoby bez určení pohlaví (amputáty?) a alespoň sedmi nedospělých jedinců (kosti 1–4 novorozenců, 2–5 předčasně narozených dětí a jeden plod). Viz DOBÍŠKOVÁ, Marie – KUŽELKA, Vítězslav – VELEMÍNSKÝ, Petr: *Základní antropologický popis nalezených pozůstatků odkrytých na Ďáblickém hřbitově při exhumaci P. Josefa Toufara*.

39 V krajní rakvi (poloha 30) se kromě skeletu ženy nalézala lebka a vřetenní kost náležející dítěti věkové kategorie infans I (kolem dvou let). Tamtéž.

40 HAVRDA, Jan: *Nálezová zpráva o archeologické asistenci při exhumaci ostatků P. J. Toufara*, s. 78; HAVRDA, Jan: *Archeologická zpráva o nalezení ostatků P. Josefa Toufara*, s. 609.

41 VELEMÍNSKÝ, Petr – DOBÍŠKOVÁ, Marie – KUŽELKA, Vítězslav: *Antropologický průzkum kostry P. Josefa Toufara*, s. 614.

Vybrané předměty nalezené v rakvi P. J. Toufara. Knoflíky, gumová hadička – dren (zvětšený detail otvoru propíchnutého zavíracím špendlíkem), železné hřebíky, svazek gumiček s kovem a zbytkem látky (zdravotnický materiál – škrtidlo?), přezka (?) s útržkem černé látky. (foto: Jan Havrda a František Flek)

zdravotnického materiálu.⁴² U nohou a u hlavy zemřelého ležely zbytky blíže neidentifikované šedočerné a hnědé tkaniny. K důležitým nálezům patří gumová hadička, která byla objevena v oblasti břicha, na křížové kosti, interpretovaná jako zdravotnický materiál – dren.⁴³ O spojitosti

tohoto předmětu s hledanými ostatky vypovídá pitevní protokol Josefa Toufara z 27. února 1950, v němž je uvedeno v části I.: „*Prohlídka zevní: [...] v dolní polovině břicha je rána délky 2 cm, z níž vyčnívá gumový dren.*“⁴⁴

Dalším významným dokladem ukazujícím na správnost lokalizace bylo

objevení červenou barvou napsaného čísla 182, které zůstalo čitelné na boku sousední rakve, tj. na první rakvi počítáno od západního okraje hrobu (poloha 20). Stejně číslo je ve stejné pozici i v polohové knize na rakvi s ostatky ženy (Antonie Halamové) dovezené sem 7. března 1950 z anatomického ústavu.⁴⁵ Kosterní ostatky objevené v západní části společného hrobu, dnes označeném číslem 17, velmi věrohodně odpovídají záznamům o počtech pohřbených v jednotlivých rakvích, jež jsou známy z polohové knihy společných hrobů, z fotokopie dvoustránky zobrazující informace o rakvích uložených v hrobu č. 16. Jak soulad odkryté situace s polohovou knihou, tak i další nálezy (gumový dren) a dochované číslo na sousední rakvi ukázaly na správnost určení hledaného místa. Na základě archeologických poznatků bylo možné konstatovat, že ostatky muže nalezené dne 13. listopadu 2014 na Ďáblickém hřbitově, v hrobě dnes označeném číslem 17, by mohly náležet P. Josefu Toufarovi.

Následná analýza provedená v antropologické laboratoři potvrdila, že ostatky patřily muži vysokému cca 172–175 cm, středně robustní postavy, který zemřel ve věku 40–50 let.⁴⁶ Identifikaci pak bezpečně potvrdila analýza DNA. Tu provedla Laboratoř forenzní genetiky v Brně.⁴⁷ Vzorek DNA z nalezené kostry byl izolován

42 Nalezen byl zavírací špendlík, guma, dvě tenké gumičky s kovovou sponou. U levého ramene pohřbeného ležela část kovového spínadla se svazkem gumiček, snad škrtidlo používané k ošetření končetin.

43 KRAJSA, Jan: K exhumaci a identifikaci pomocí genetického vyšetření, s. 620–624.

44 K zdravotnímu stavu J. Toufara viz tamtéž. Pitevní protokol sepsal pitavající lékař prof. František Hájek a na příkaz StB bylo na protokol uveden jméno Josef Zouhal. *Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv* (VÚA – VHA), spis Vyšší vojenské prokuratury (VVP) Tábor, sp. zn. Vv 22/86, s. 77.

45 Při exhumaci nebylo s touto rakví manipulováno, její víko nebylo odkryto. Číslo 182 na ni bylo napsáno v anatomickém ústavu, odkud byla přivezena na hřbitov.

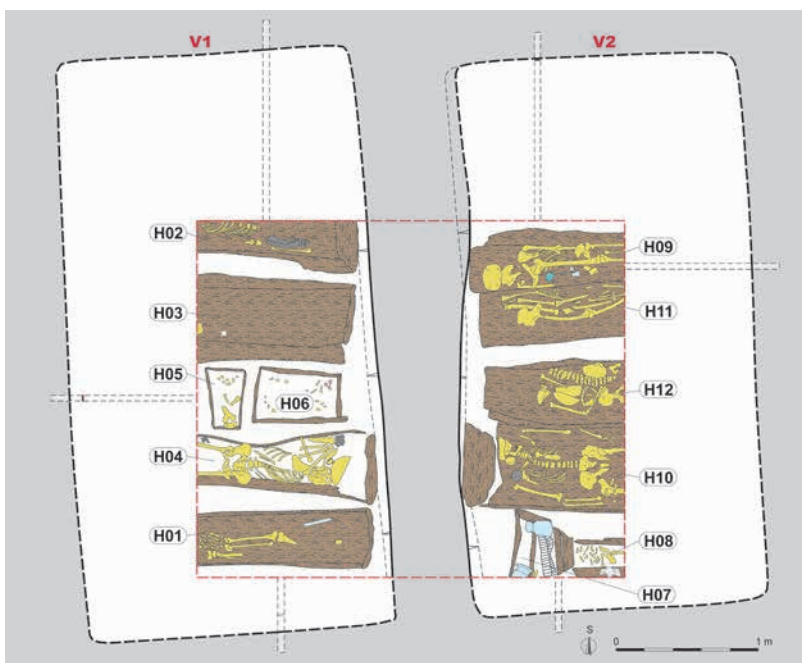
46 VELEMÍNSKÝ, Petr – DOBISÍKOVÁ, Marie – KUŽELKA, Vítězslav: Antropologický průzkum kostry P. Josefa Toufara, s. 617; DOBISÍKOVÁ, Marie – KUŽELKA, Vítězslav – VELEMÍNSKÝ, Petr: *Základní antropologický popis nalezených pozůstatků odkrytých na Ďáblickém hřbitově při exhumaci P. Josefa Toufara.*

47 Laboratoř forenzní genetiky, spol. s r. o. je znaleckým ústavem zařazeným rozhodnutím Ministerstva spravedlnosti ČR ze dne 29. 7. 2009 do seznamu ústavů kvalifikovaných pro znaleckou činnost pro základní obor zdravotnictví, se specializací identifikace osob a určování příbuzenských vztahů analýzou DNA, které bylo rozhodnutím ministra spravedlnosti ze dne 13. 4. 2012, pod č.j. 634/2011-OSD-ZN/17 rozšířeno o obor kriminalistika, s rozsahem pro vyhledávání, identifikace, dokumentace a zajištění stop biologického původu, a forenzní genetiky.

z kostní tkáně odebrané z dobře dochované levé stehenní kosti.⁴⁸ Srovnávací materiál poskytli tři příbuzní, potomci dvou bratrů Josefa Toufara – Vladimíra a Stanislava. Vzájemné srovnání výsledků analýz DNA prokázalo vysokou pravděpodobnostní shodu u neteře a praneteře (92 %)⁴⁹, u prasynovce se pravděpodobnostní hodnota shody zvýšila na 99,9995 %.⁵⁰

HLEDÁNÍ OSTATKŮ ZDENY MAŠÍNOVÉ (2020)

Na konci roku 2018 se na vedení Magistrátu hl. m. Prahy obrátila paní Zdeňka Mašínová se žádostí o vyzvednutí ostatků své matky, jejíž tělo bylo v červnu 1956 tajně uloženo údajně do společného hrobu číslo 52 na Ďáblickém hřbitově.⁵¹ V jeho severní části žadatelka označila místo, kde se měl hrob nalézat. V roce 2019 se na magistrátu uskutečnila první schůzka expertní skupiny, ustavené ve věci exhumace obětí komunistického režimu.⁵² Na základě požadavku archeologů byl nejdříve proveden archivní průzkum. Finálním výsledkem tohoto bádání je zpráva, kterou zpracovali členové expertní skupiny Petr Blažek a Alena Šimánková.⁵³

Rakve odkryté ve dvou hrobech na dně zjišťovací sondy provedené při pátrání po ostatcích Zdeny Mašínové (kresba: Egon Ditmar a Jan Havrda)

Následně byl odsouhlasen *Projekt archeologické asistence při plánované exhumaci ostatků Zdeny Mašínové*.⁵⁴ Bylo dohodnuto, že antropologické posouzení ostatků budou zajišťovat přímo na hřbitově antropologové z Národního muzea. V případě, že hledané ostatky budou nalezeny, by se také ujali vlastní exhumace.

Dojednána byla dále spolupráce s genetiky a forenzními specialisty Kriminalistického ústavu Policie ČR.⁵⁵ Cílem zjišťovacího archeologického výzkumu bylo pomoci najít hrobovou jámu č. 52, kde se v nejsvrchnější vrstvě mezi ostatky malých dětí měla nacházet rakev Zdeny Mašínové.

48 Znalecký posudek byl zpracován za použití metod a prostředků uznávaných v kriminalistické znalecké činnosti kvalifikovaným znaleckým ústavem. Posudek vypracoval Mgr. Tomáš Pexa, jako konzultant byl přizván prof. Mgr. Jiří Drábek, Ph.D.

49 KRAJSA, Jan: K exhumaci a identifikaci pomocí genetického vyšetření, s. 621.

50 PEXA, Tomáš – KRAJSA, Jan – ŠAŇKOVÁ, Markéta – VELEMÍNSKÝ, Petr – HAVRDA, Jan – KOTRLÝ, Tomáš – DRÁBEK, Jiří: Identification of the skeletal remains of the Czech communist regime crime victim, priest Josef Toufar.

51 Zdena Mašínová, vdova po Josefu Mašínovi popraveném nacisty, byla v souvislosti s protikomunistickou činností svých synů dne 26. 11. 1953 zatčena a následně odsouzena na 25 let žaláře. Ve vězení jí nebyla poskytnuta adekvátní lékařská péče. Zemřela 12. 6. 1956 ve vězeňské nemocnici v Praze na Pankráci.

52 Expertní skupinu vedla Milena Johnová, radní pro oblast sociální politiky, zdravotnictví a též pohřebnictví. Cílem této skupiny mělo být shromáždění informací o přesné lokalizaci ostatků Zdeny Mašínové.

53 BLAŽEK, Petr – ŠIMÁNKOVÁ, Alena: *Zpráva o archivní rešerši pro přípravu exhumace ostatků Zdeny Mašínové*. Nepublikovaná práce, Praha 2019. Zpráva datovaná 23. 12. 2019 je uložena na Odboru zdravotnictví Magistrátu hl. m. Prahy.

54 HAVRDA, Jan: *Projekt archeologické asistence při plánované exhumaci ostatků Zdeny Mašínové*. Praha 2020. Uloženo v NPÚ ÚOP v Praze, Odbor archeologie. Projekt je přílohou Nálezové zprávy o akci HAVRDA, Jan – FLEK, František: *Nálezová zpráva o zjišťovacím výzkumu NPÚ ÚOP Praze č. 2020/23, Praha 8 – Střížkov, Ďáblická ppč. 576/1, Ďáblický hřbitov*. NPÚ č.j. 311/30481/2021. Archeologický ústav AV ČR v Praze v. v. i. Dokument C-TX-202100662 – viz <https://doi.org/10.60585/C-TX-202100662> (citováno k 1. 6. 2025).

55 Na průběh terénních prací dohlížela i odborná komise, jejímiž členy byli též ředitelé AÚ AV ČR, Praha, v. v. i. a NPÚ ÚOP v Praze a též odborníci a zástupci dalších institucí: MMR ČR, VHÚ, SPH a Magistrátu hl. m. Prahy. Komise schválila zvolený postup, metodiku i rozsah odkryvu. V průběhu akce hřbitov 15. 7. 2020 navštívila i paní Zdeňka Mašínová.

Ještě před položením zjišťovací sondy byly aplikovány neinvazivní prospekční metody. Plocha jižně od cesty se symbolickými náhrobky dětí byla dle požadavků archeologů a za jejich účasti proměřena geofyzikálními metodami (aplikován byl 2D i 3D georadar). Ty však nepřinesly relevantní výsledky využitelné při hledání hrobu č. 52.⁵⁶ Ani analýza snímků získaných metodou LIDAR⁵⁷ neumožnila blíže hrob lokalizovat, neboť terén zde byl nejpozději v devadesátých letech 20. století upraven. Pokrok ve věci nepřinesl ani rozbor dochovaných historických fotografií. Jako zásadní problém se ukázala absence písemných pramenů, jež by umožnily přesnější lokalizaci hledaných ostatků. Při akci v roce 2020 tak bylo možné využít pouze svědectví paní Zdeňky Mašínové.⁵⁸ Součástí vlastních archeologických prací byla i detailní a kompletní dokumentace.⁵⁹

Zjišťovací sonda o velikosti 2,9 × 2,4 m byla situována v místech, které označila Zdeňka Mašínová na nejzápadnějším konci tzv. dětského hřbitova, tj. v místech s dosud nepoznaným systémem pohřbívání (viz plánek na s. XXX). Velikost sondy

byla limitována řadou náhrobků na jihu a vzrostlým stromem a zpevněnou cestou na severu. V hloubce 25–50 cm se po odstranění nejsvrchnějších vrstev objevily obrysy dvou rozměrných hrobů. Původní velikost hrobových jam činila 3,8–4 × 2 m.⁶⁰ Ze vzájemné polohy hrobů nebylo možné určit, který byl vyhlouben dříve a který později. Protože se podle výpovědi hrobníka⁶¹ měly hledané ostatky nalézat v nejsvrchnější vrstvě rakví, byla odkryta pouze víka této nejsvrchnější řady.

Jako zásadní problém se ukázala absence písemných pramenů

V hloubce 1,10–1,40 m pod dnešním povrchem u západnějšího hromadného hrobu a 1,50–1,75 m u východnějšího hrobu bylo odkryto celkem 12 dřevěných rakví. Původní mocnost zásypu hrobů se pohybovala okolo 0,8 m (což doložily zbytky čel dřevěných rakví zachycených na stěnách hrobů), ale vlivem sesednutí výplně hrobů a po zborcení rakví došlo k posunu zásypu směrem dolů. V obou hrobových jámách byly čtyři rakve běžných

rozměrů a dvě menší o délce 40–60 cm. Dřevo bylo již značně rozložené. Nalezené artefakty bylo možné rozdělit do několika skupin: 1. předměty patřící původně pohřbeným (knoflíky, rozložená tkanina, části obuvi), 2. zdravotnický materiál (skleněná zkumavka, skleněná nádoba). K dalším předmětům, které byly vyzvednuty v rakvích, patří malá porcelánová špulka, úlomky plíšků, jehlice z barevných kovů a střepy z tabulového skla. V zásypu obou hrobových jam se nacházelo také nevelké množství drobných artefaktů, které je možné spojit s hřbitovním prostředím – kalíšky od svíček, keramické střepy z květináčů, úlomky skleněných nádob i kousky nevyhořelých voskových svíček.⁶²

Celkem byly ve 12 rakvích identifikovány kosterní ostatky cca 30 jedinců (minimálně 18 dospělých a minimálně 12 dětí). Vyhodnocení provedl přímo na hřbitově tým antropologů z Národního muzea pod vedením Petra Velemínského.⁶³ Většinu kosterních ostatků dospělých tvořily pouze části těl. Následně bylo konstatováno, že ostatky, které by bylo možné ztotožnit s hledanou osobou – paní Zdenou Mašínovou – nalezeny nebyly.⁶⁴ Zjišťovací sonda

56 ŠTAJNBRUCH, Jakub: *Georadarový průzkum. Ďáblický hřbitov*. Inset, Liberec 2019, s. 6. Posudek o tomto geofyzikálním průzkumu je přílohou č. 12.4 archeologické zprávy HAVRDA, Jan – FLEK, František: *Nálezová zpráva o zjišťovacím výzkumu NPÚ ú. o. p. v Praze č. 2020/23*, příloha 12.4.

57 LIDAR (Light Detection And Ranging), v archeologii dnes běžně používaná technologie, která využívá laserového paprsku, jenž se odráží od terénu. Systém generuje přesnou 2D nebo 3D mapu objektů, resp. povrchu georeliéfu. Zdroj dat Český úřad zeměměřičský a katastrální (ČÚZAK).

58 BLAŽEK, Petr – ŠIMÁNKOVÁ, Alena: *Zpráva o archivní rešerši pro přípravu exhumace ostatků Zdeny Mašínové*, s. 7–13.

59 Geodetické zaměření, kresebná a fotogrammetrická dokumentace a fotodokumentace, popisy a evidence nálezových kontextů (stratigrafických jednotek). Výsledkem těchto prací je kromě dalších dat konvolut plánů a fotografií. Rovněž byl získán soubor drobných movitých nálezů. Dokumentace byla prováděna standardními odbornými postupy používanými při archeologických výzkumech NPÚ ÚOP v Praze. Celkové vyhodnocení akce je shrnuto v Nálezové zprávě HAVRDA, Jan – FLEK, František: *Nálezová zpráva o zjišťovacím výzkumu NPÚ ÚOP Praze č. 2020/23*.

60 Velikost hrobů byla ověřena vodorovnými vrty žlábkovým pedologickým vrtákem, ověřena byla i jejich hloubka, jenž činila 2,2 až 2,3 m.

61 Zdeňka Mašínová získala v roce 1956 tyto informace od hrobníka přímo na Ďáblickém hřbitově, viz BLAŽEK, Petr – ŠIMÁNKOVÁ, Alena: *Zpráva o archivní rešerši pro přípravu exhumace ostatků Zdeny Mašínové*, s. 8–13.

62 HAVRDA, Jan – FLEK, František: *Nálezová zpráva o zjišťovacím výzkumu NPÚ ÚOP Praze č. 2020/23*, s. 35; HAVRDA, Jan: Praha 8 – Střížkov, Ďáblická ulice ppč. 576/1 – Ďáblický hřbitov, s. 797–798.

63 VELEMÍNSKÝ, Petr – CVRČEK, Jan – KUŽELKA, Vítězslav: Antropologický posudek kosterních lidských ostatků nalezených při hledání ostatků Zdeny Mašínové v areálu Ďáblického hřbitova (ppč. 576/1) v Praze ve dnech 13.–22. července 2020. Posudek je přílohou archeologické Nálezové zprávy HAVRDA, Jan – FLEK, František: *Nálezová zpráva o zjišťovacím výzkumu NPÚ ÚOP Praze č. 2020/23*, s. 35.

64 VELEMÍNSKÝ, Petr – CVRČEK, Jan – KUŽELKA, Vítězslav: *Antropologický posudek kosterních lidských ostatků nalezených při hledání ostatků Zdeny Mašínové*, s. 20.

realizovaná v roce 2020 rozkryla dosud neznámý systém pohřbívání v prostoru tzv. dětského hřbitova, tj. na ploše jižně od západovýchodní cesty. Doložila, že se zde nacházejí menší hrobové jámy o velikost cca 4 × 2 m a hloubce 2,2 m dimenzované pro 32 rakví. Příčinou „zkrácení“ hrobových jam mohl být stísněný prostor vymezený na severu cestou, na jihu pak okrajem dalšího dodnes používaného oddělení hřbitova s běžnými hrobovými místy. Pozůstatky po společných hrobech (sníženíny po sesednutí výplně hrobů) v této části hřbitova dnes již v terénu, vyjma nejvýchodnějšího úseku plochy, nejsou patrné. Ukázalo se, že na tomto místě nebyly pohřbívány jen děti, neboť v obou zkoumaných hrobech byly nalezeny hlavně ostatky dospělých. To, že ve společných hrobech se nalézaly ostatky dětí i dospělých, bylo ověřeno i v roce 2014 u severní zdi hřbitova.⁶⁵ Zkoumaný prostor byl patrně využíván k pohřbívání někdy v průběhu 50. let, spíše v jejich 2. polovině.⁶⁶ Po roce 1961 místo zarostlo náletovou vegetací. Bádání v archívech možná přinese nové poznatky o lokalizaci hrobů vykopaných v 2. polovině padesátých let 20. století a ostatků do nich uložených, včetně hrobu, do kterého byla tajně vložena rakev Zdeny Mašínové. Až poté pak bude možné přistoupit k případnému dalšímu pokusu o její nalezení.

ZÁVĚR

Nalezení a následná exhumace ostatků P. Josefa Toufara, skutečně – na v roce 2014 týmem specialistů –

archeologů a antropologů – nejen že napomohla napravit jednu z křivd totalitní minulosti, ale s novou intenzitou bylo ve zmíněném roce otevřeno téma osudů ostatků mnohých dalších obětí komunistického režimu, tajně pohřbených nejen na Ďáblickém hřbitově. Nutno předeslat, že celé akci předcházelo důkladné archivní bádání. Po 65 letech bylo možné navrátit tělo kněze, jenž zemřel na následky mučení, zpět do jeho farnosti. V souladu s přáním rodiny byl Josef Toufar roku 2015 důstojně pohřben v kostele P. Marie v Číhošti, odkud byl 28. ledna 1950 unesen příslušníky StB.⁶⁷ Mediálně značně sledovaný počín ukázal archeologii jako forenzní disciplínu, která svými metodami přispívá k reflexi tragických kapitol 20. století. Archeologie zde nefiguruje jen jako technický nástroj, ale jako most mezi minulostí a přítomností. Standardizované a metodicky propracované postupy archeologického výzkumu umožňují exhumovat lidské pozůstatky s minimálním narušením jejich integrity a s maximálním ohledem na kontext, v němž byly pohřbeny. Kombinace archeologické analýzy stratigrafie, forenzní antropologie a genetiky a podpůrných technologií (geofyzikální prospekce, 3D dokumentace) umožňuje zpřesnit identifikaci jednotlivců i objasnit v některých případech okolnosti jejich smrti. Tento v českém prostředí zatím ojedinělý, odborně zpracovaný a publikovaný případ ukázal další možný rozměr společenského významu archeologie – oboru, jenž spojuje hmotné

prameny s historickou pamětí. Naopak neúspěch při pátrání po ostatcích Zdeny Mašínové znovu zdůraznil nezbytnost úzké interdisciplinární spolupráce, zvláště význam archivního výzkumu, který může zásadně napomoci lokalizovat hledané ostatky.⁶⁸

Je nutno zdůraznit, že s lidskými ostatky nelze nakládat svévolně. Zásadní podmínkou každé exhumace musí být dodržení zákonných norem a informovaný souhlas příbuzných. Pozůstalí mají právo spolurozhodovat o tom, jak bude s ostatky jejich blízkých naloženo. Jejich přání musí být respektována, ať už směřují k identifikaci, opětovnému pohřbení nebo jinému pietnímu aktu či naopak k ponechání ostatků na dosavadním místě, které bude dle nejnovějších poznatků vhodně označeno. Odborně vedené exhumace, realizované v dialogu s rodinami, institucemi i veřejností, se mohou stát součástí procesu historického vyrovnání a významným symbolem znovunalezené spravedlnosti.

JAN HAVRDA (1969) absolvoval PŘF UK v Praze. Od roku 1994 pracuje v Národním památkovém ústavu, územním odborném pracovišti v Praze, kde vede oddělení archeologických výzkumů. Specializuje se na poznání vývoje města ve středověku i novověku z mnoha aspektů, které se odrážejí v hmotných pramenech, včetně výzkumu pohřebních areálů. V roce 2016 připravil podklady pro vyhlášení Ďáblického hřbitova Národní kulturní památkou – hřbitov s Čestným pohřebištem popravených a umučených politických vězňů a příslušníků druhého a třetího odboje.

65 HAVRDA, Jan: *Nálezová zpráva o archeologické asistenci při exhumaci ostatků P. J. Toufara*, s. 79.

66 Zjišťovací sonda nepřinesla artefakty, jež by umožnily určit, kdy přesně se začalo na ploše jižně od západovýchodní cesty pohřbívat. Viz HAVRDA, Jan – FLEK, František: *Nálezová zpráva o zjišťovacím výzkumu*, s. 36.

67 DOLEŽAL Miloš (ed): *Návrat P. Josefa Toufara do Číhoště po 65 letech ve fotografiích a textech*, s. 10.

68 Ukazuje se, že v archívech lze nalézt informace o nakládání s těly obětí totalitního režimu, v případě Ďáblického hřbitova nejen čísla šachtových hrobů, ale dokonce výjimečně i informace o přesné poloze rakví s hledanými těly. Viz článek Petra Blažka a Aleny Šimánkové „Temné místo na okraji Prahy“ v tomto čísle revue *Paměť a dějiny*.